

BİR HİTİT BAYRAMI (EZEN hadauri-) HAKKINDA BAZI
İZLENİMLER*

Dr. Burhan BALCIOĞLU

Boğazköy'de açığa çıkarılan Hitit devlet arşivi belgelerinin büyük çoğunluğunun dini karakterde olması, bu kavmin dine ne kadar önem verdiği açık bir şekilde göstermektedir. Bu dini metinlerin arasında, kral ve kraliçenin yönetiminde yüksek düzeydeki saray ve tapınak görevb'lerinin de katılmasıyla kutlanan bayram törenlerini anlatan metinlerin özel bir yeri vardır. Bu belgelerde icra edilen dinsel bayram törenleri tüm ayrıntılarına varıncaya kadar anlatılmıştır. Bundan dolayı bayram metinlerini törenin nasıl yapılması gerektiğini gösteren bir yönerge olarak nitelendirebiliriz. Bu törenler genellikle birbirine benzer işlemlerin belirli bir sıra içerisinde yapılmasından oluşmaktadır. Yine de çeşitli bayramlarda yer alan bazı işlemler bayramlara farklı özellikler kazandırmaktadır. Bu özelliklerden bulunan yüzlerce tablet parçasından bazı bayramların nasıl kutlandıklarını gösteren metin rekonstrüksiyonları yapılabilmektedir.

Yaptığım araştırmalarda, metinlerden toplamış olduğum 160'ın üzerindeki bayram törenlerinden hepsinin kutlanış şekillerini, kaç gün devam ettiklerini, elimizdeki verilerden çıkarmak mümkün değildir; Çünkü bu bayramların pek azının detaylı tasvirleri elimize geçmiştir. Diğerlerinin ise sadece isimleri veya kısmende sunulacak kurbanların miktarı bilinmektedir.

Konumuzu oluşturan EZEN *hadauri-* bunlardan sonuncu kategoriye girmektedir. Yani bu bayramın ne detaylı, ne de kısmi bir tasviri mevcut olmadığından, diğer bayramlarda sık sık karşılaştığımız içki, ekmek, türlü hayvanlar ve değişik yemek türlerinin v.s. sunulup sunulmadığını bilmiyoruz. *Hadauri-* bayramının geçtiği tüm metin yerlerinde kurban hayvanı olarak koyunun (UDU) sunulması, bu bayramı diğerlerinden ayıran en büyük özelliktir. Ancak KUB XXV 27 I 14 v.d. da 10

* Bu araştırma IX. Türk Tarih Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

adet koyunun yanında 1 adet sığırın (GUD) sunulması bir istisna teşkil etmektedir.

KUB XXV 27 I 14-19:

- 14 [nu] É DUTU-ma EZEN ha-da-u-ri I GUD X UDU aš-ša-nu-ma-aš-
ma
15 ma-a-ši-ya-an lam-ni-ja-an-zi
16 LÜMEŠhal-li-ja-ri-iš-ša D DAG-ti i-ja-an-zi
17 II UDU II PA ZİD.DA II DUGKA.DÜ SA É.ŠU
18 I UDU I PA ZİD.DA II DUGKA.DÜ LÜMEŠ É.GAL (...)I
19 pi-an-zi

- 14 Güneş Tanrısı (nın) tapınağında (kutlanan) badauri-bayramı (için)
1 sığır 10 koyun hazırlarlar.
15 Sayısı tesbit edilir. (Nereden ne kadar olacağı)
16 **Hallijari-** adamları Taht Tanrısını kutlarlar.
17 2 koyun, 2 avuç un, 2 **KA.DÜ** kabı onun tapınağından
18 1 koyun, 1 avuç un, 1 **KA.DÜ** kabını saray halkı...
19 verirler.

Bu metin yerinin de gösterdiği gibi sunulması gereken koyunların miktarı ve kimler tarafından nereden sunulacağı henüz kesin bir kurala bağlanmamıştır. Çünkü en başta ön görülen On koyuna karşın, ikisi Güneş Tanrısının tapınağından, biri de saraydan olmak üzere sadece üç koyunun kaynağı belirtilmektedir. Ancak KBo X 20 III 14'ün gösterdiği gibi: "*hadauri* bayramını kutlarlar. 10 adet koyunu keserler"² ifadesi 10 rakamının klişeleşmiş olduğunu gösteriyor³.

Bu bayramın başka bir özelliği de, ilkbahar ve Sonbaharda olmak üzere yılda iki kez kutlanmış olmasıdır (KUB XXII 27 I 32)⁴. Bu fal metni, aynı zamanda en başta *hadauri-* olmak üzere diğer bir takım bayramların nasıl, nerede ve hangi tanrılar için kutlanması gerektiği konusunda pek çok fal sorularını ihtiva etmektedir.

1 Datti, Mestieri. s. 224.

2 Trans. ve çeviri için bak. H.G. Güterbock, JNES XIX/2 (1960), s. 83. A. Margherita Jasink Ticchioni'e göre: *hadouri* -bayramı **AN.TAĦ.ŠUM.ŠAR** bayramının ihtiva ettiği ritüellerin bir parçasını oluşturmaktadır. Bak. Studie **Chassici** e Orientali 27 (1977), s. 139.

3 Ayrıca bak. H. Otten ZA LIII (1959), s. 182 239/fil, 13'de "On koyunu sakiler verirler." kaydı vardır.

4 Bak. A.M. Jasink Ticchioni, y.a.g.y. s. 139

KUB XXII 27 I 21-22:

21 EZEN **ha-da-u-ri I-NA É DU ma-aḥ-ḥa-an**

22 **I-NA É DŠu-li-kat-ti-ja-an QA-TAM-MA**

21 **Ḥadauri-** bayramı Fırtına Tanrısı(nm) tapınağında nasıl (kutlanırsa),

22 *Sulinkatti*-hin tapınağında da aynı şekilde (kutlanır).

I 26-27:

26 EZEN **ha-da-u-ri I-NA É DU ma-aḥ-ḥa-an**

27 **I-NA É DHa-ša-am-me-li-ja-an ÇA-TAM-MA** i-e-er?

26 **Ḥadauri-** bayramını Fırtına Tanrısı(nın) tapınağında nasıl (kutlanırsa)

27 **Ḥaşammeli-**'nin tapınağında da aynı şekilde kutlanırlar.

Daha önce çevirisini verdiğimiz KUB XXV 27 I 14'de **ḥadauri-** bayramının Güneş Tanrısının tapınağında kutlandığı kayıtlıydı. Yukarıdaki metin yerine göre bayramın kutlandığı tapınaklara Fırtına Tanrısının tapınağında eklenmektedir.

Buradaki fal sorusunun amacı: **ḥadauri-** bayramının Fırtına Tanrısının tapınağında kutlandığı şekliyle diğer üç tanrı ve tanrıça yani **Šulin kntti-**, **Ḥaşammeli-** ve **Kataḥḥa**⁶ için de onların kendi tapınaklarında kutlanıp kutlanmayacağını, tanrının iradesine uygun olup olmadığını, fal aracılığı ile öğrenmektir. Bu bakımdan **ḥadauri-** bayramının kapsamını genişletmek söz konusudur. Adı geçen tanrı ve tanrıçaların üçünde Hatti kökenli olması dikkati çekmektedir. Biraz sonra detayh olarak çevirisini yereceğimiz **AN.TAḤ-ŠUM-SAR** bayramı metninde şerefine **ḥadauri-** bayramı kutlanan tanrılar arasına Pala kökenli **Ziparḫa**, Hatti kökenli *Sulinkatti* (burada U. GUR) ile Halap şehrinin Fırtına Tanrısı da katılmaktadır. Böylece Hatti kökenli tanrıların sayısı 5'e yükselmektedir. Bu durum sözcüğün etimolojisi yapılırken gözden kaçırılmamalıdır.

5 Kars. KBo XXIV 118 Vs. I 10 v.d.

6 KBo XXIV 118 II 21-26:

21 **ḥadauri-** bayramını Fırtına Tanrısının tapınağında

22 nasıl kutlanırsa

23 **ME-ŠE-DI** ve şarkıcı

21 nasıl hazırlanırsa,

22 *Kataḥḥa*-nın tapınağında da

26 aynı şekilde hazırlanırlar.

Toplam 38 gün devam ettiği anlaşılan **AN.TAĦ.SUM.ŞAR** bayramı kutlanırken, bu bayramın akışı içerisinde 12., 17., 20., ve 21. günlerde *hadauri-* bayramından da söz edilmektedir⁷.

KBo X 20 II 14-18:

- 14 [l ju-uk-kat-ti-ma LUGAL-uš I-NA É DZi-pár-ya_a-a [pa-iz-zi]
 15 nu EZEN ŠA DU URUKÛ.BABBAR-ti-ja-kán DUGĥar-ši-i[a-al-li]
 16 še-ep-pí-it-ta-aš a-pí-e-da-ni UD-ti ki-nu-[ya-an-zi]
 17 [I]-NA É DUTU-ma EZEN ĥa-da-u-ri i-ja-an-zi [...]
 18 [X] UDU^{HI,A} ĥu-u-kán-zi

14 Ertesi gün kral tanrı *Ziparüt*'nin tapınağına gider.

15-16 Hatti'nin Fırtına tanrısının bayramı (için) tahıl (dolu) *haršiialli-* kabını o günde kırarlar.

17 Güneş Tanrısının tapınağında *hadauri-* bayramını kutlarlar....?

18 On koyunu keserler.

İlgili metin yeri bize bu bayramın kutlanması ile ilgili en detaylı bilgileri vermektedir. Ayrıca *hadauri-* bayramının tali bir bayram olarak⁸ **AN.TAĦ.ŞUM.ŞAR** bayramı içerisine sokulduğu 12., 20., ve 21. günlerde belkide kral ve kraliçenin dışındaki kimselerce kutlandığı izlenebilmektedir. Ancak 17. günde tanrı *Ĥanšu*'nun tapınağında büyük oturma (*šalli-ašešsar*) yaptıkları sırada, belkide vakitleri olmadığı için bir prensi (DUMU.LUGAL) gönderip, ona bu bayramı kutlama görevi verilmektedir.

KBo X 20 II 40-47:

- 40 lu-uk-kat-ti-ma LUGAL SAI. LUGAL I-NA É DĤa-an-nu pa-a-an-zi
 41 nu šal-li a-še-eš-šar I-NA É DU-ma DUMU.LUGAL
 42 IŠ-TU É.GALLIM u-i-ja-an-zi nu EZEN ĥa-ta-ú-ri
 43 i-ja-zi nu UDU^{HI,A} ĥu u-kán-zi nu-kán [š]u-up-pa
 44 da-an-zi na-at za-nu-ua-an-zi na-at PA-NI DINGIR^{L/AI}

7 Bak. H.G. Güterbock, JNES XIX/2 (1960), s. 86.

8 A.M. Jasink Tichoni, Studi Classic e Orientali 27 (1977), s. 139.

- 45 ti-an-zi UDU^{HI}.A-ma ħu-u-ma-an-du-uš I-NA É.GÁL^{LIM}
46 [EG]IR-pa da-an-zi I UDU-ma-kán ŠÀ É.DINGIR^{LIM}
47 da-li-ja-an-zi a-da-tar a-ku-ya-tar
48 [IŠ-T]U É.[GÁL^{LIM}] A-NA DUMU.LUGAL u-i-ja-an-zi
40 Ertesi gün kral ve kraliçe *Ħannu*'nun tapınağına giderler.
41 Büyük toplantıdadır(lar). Fırtına tanrısının tapmağına prensi
42 saraydan gönderirler. *ħadauri-* bayramını
43 kutlar ve koyunları keserler. Eti
44 alırlar ve pişirirler. Tanrının önüne
45 koyarlar. Koyunların hepsini saraya
46 tekrar alırlar. Bir koyunu tapınakta
47 bırakırlar. Yiyecek ve içeceği
48 saraydan prene gönderirler.....

Burada acaba *ħadauri-* bayramının kutlanma zamanı geldiği içinmi. yoksa **AN.TAĦ.ŠUM.ŠAR** bayramının bir parçasını mı oluşturduğu sorunu gözden kaçırılmamalıdır.

Başka bir metin yerinde (KUB X 7., 6) *ħadauri* sözcüğü tanrı determinatifi ile karşımıza çıkmaktadır. Muhakkakki tanrılaştırılmış bir nesnenin adı olan ^D*Ħadauri* adının bilinmediği yıllarda, sahamızın değerli bilim adamlarından Bossert⁹ ve E. Laroche¹⁰ sözcüğü ha¹¹ hattice ön ek olmak üzere ^DTauri(t)'ye bağlamaları haklılıklarını kesin olarak göstermektedir.

Tüm bu verilerin ışığında *ħadauri* sözcüğünü *ħattai-* "kesmek" fiiline bağlayarak "kurban bayramı" olarak çevirmek istiyoruz. Ancak şu andaki bilgilerimiz *ħattai-* fiilinden *-uri* eki ile nasıl bir isim türetilebilir? sorusuna ışık tutmaya yeterli değildir. Metinlerin bize vermiş olduğu bilgiye göre. Bu bayramda birer istisna ile sığırın (GUD) ve bir

9 Bak. HK (1944), s. 206.

10 Bak. Recher. (1947), s. 24, 39 a.n. 1.

11 E. Laroche, JCS I (1948), S. 195.

tahıl ürünü olan **šepit-in**¹² dışında kurban maddesi olarak 10 adet koyunun sunulduğudur¹³. Ancak bu bayramın detaylı bir tasvirinin elimize geçmemiş olması, bu durumun bir tesadüf olduğunu gösterebilir. Metinlerde belirtilen diğer önemli bir nokta ise, **hadauri-** bayramının çoğunlukla Hatti kökenli tanrılar için kutlandığıdır¹⁴.

12 Bak. H. Ertem, Flora, (1974), s. 25.

13 KUB L 33 I 2 v.d.

14 *hadauri-Yi* J. Friedrich, HW s. 64 "Ein Fest", H.G. Güterbock, JNES XIX / 2 (1960). s. 86 "hadauri festival", H. Hoffner, RHA 80 (1967), s. 39 "**D**hadauri ile ilgili bir bayram" olarak çevirmişlerdir.